

Quatre-cents anys de l'execució del bruixot de la Garrotxa

Encara ara continuen els interrogants i les incògnites del judici

El 7 de novembre de 1619, a Sant Feliu de Pallerols s'executava Pere Torrent, conegut com en *Pere Cufí*. El van penjar a la forca acusat de tenir llops ensinistrats i de ser bruixot. L'interès per aquell judici perdura, i només se'n coneix un altre a la Península que sigui relativament semblant, perquè en ambdós casos hi haurien intervingut set llops.

Text > JOSEP MARIA MASSIP, naturalista licòleg

La divulgació d'aquest procés va ser possible gràcies al doctor Antoni Noguera i Massa (1921-2016), metge odontòleg nascut a Girona. Havia exercit la seva professió a Barcelona i després a Olot i Banyoles, però encara tenia temps per dedicar-se a la història i difondre-la. Era una persona afable i oberta. M'explicà que aquest judici s'havia fet públic gràcies a la recuperació d'uns pergamins que durant la Guerra Civil havien requisat de la casa pairal familiar a Llambilles. Procedien de Jaume Puig, avantpassat seu, que al segle XVII exercia com a nunci i procurador del fisc i havia intervingut formalment en el procés denunciant i acusant Pere Torrent, del poblat garrotxí de les Encies. Quan Noguera va conèixer el contingut d'aquells documents i de l'original en català, es va adonar de la seva importància.

Noguera tenia franquesa amb l'erudit i frare caputxí Nolasc del Molar, que també exercia a Olot. Li demanà si podia traduir aquells documents del llatí i, en part, aclarir el català antic que hi havia escrit. El nom civil del frare era Daniel Rebull i Muntanyola (1902-1983), natural del Molar, al Priorat. Quan s'anava desgranant l'entramat de

la causa, sorgí la decisió de publicar-ne un llibre per iniciativa del periodista, escriptor i editor Domènec Moli. *Procés d'un bruixot* en va ser el títol. L'any 1968 se'n va fer una edició de només 45 exemplars al taller olotí Joan Aubert.

Fra Nolasc redactà el pròleg, on explica que, en repassar els documents, «el bon amic [es referia a Noguera] ha intentat de retrobar el manuscrit a fi de poder-lo transcriure de nou i oferir-lo al lector com va escriure's». Curiosa-

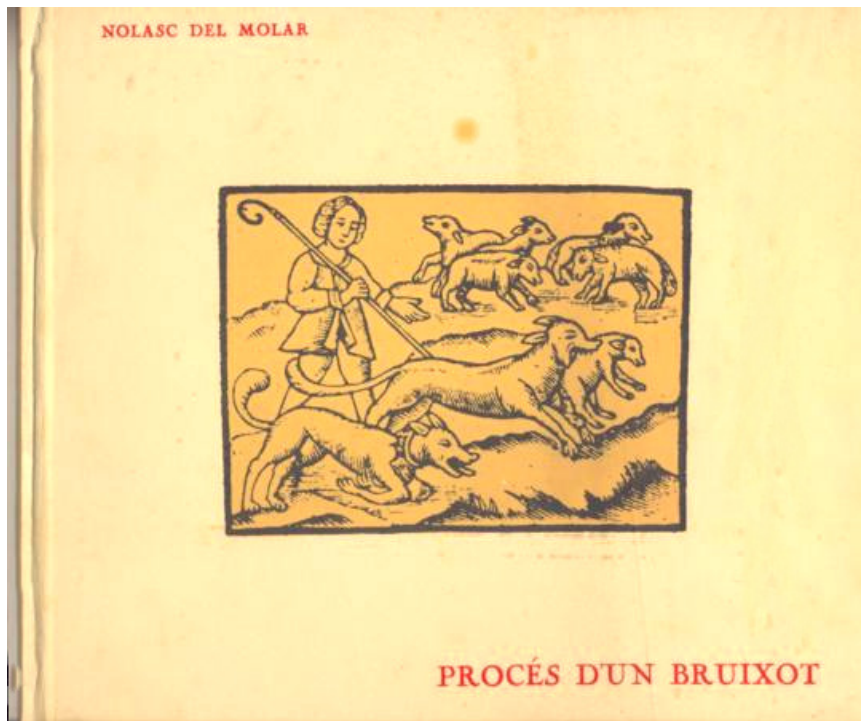
>> Església de les Encies, d'on era natural Pere Torrent, àlies Cufí. (Autoria: ERNEST COSTA)

ment, en la darrera conversa que vaig tenir amb Antoni Noguera pocs anys abans de la seva mort, es lamentava que Nolasc del Molar havia extraviat aquell manuscrit, que encara no ha estat trobat.

La història del suposat bruixot de la Garrotxa es va donar a conèixer per tota la comarca. Així, l'any 1970, basant-se en el text del frare Nolasc, Pere Planella dirigí la curiosa obra de teatre *Procés d'un bruixot*, adaptada per Jordi Pujiula i Ricard Macias. El 1979 també el mateix taller Aubert en va fer una edició de bibliòfil. L'any següent n'enllestien una nova de nova, molt ben impresa, amb vint-i-dos dibuixos de l'artista Miquel Plana i un llindeum numerat i signat per ell. L'edició era de 365 exemplars, pels mateixos dies que té l'any.

Els antecedents

S'ha escrit que la primera Inquisició tenia com a objectiu anar en contra dels càtars i dels seus postulats, a més de combatre el paganisme o l'heretgia. En aquella època, podia atribuir-se qualsevol contratemps, desgràcia o fatalitat a determinades persones no gaire ben vistes per causes diverses (com ser «diferents», antisocials o no acomodades als poders civils o als preceptes de l'Església) i ser tingudes com a contràries als poders establerts. Algunes pràctiques ancestrals, amagades per remeieres o sanadors, eren considerades sospitoses per part d'estaments amb influència. Havien perviscut cultures, ritus i fins i tot «divinitats» que es resistien a desaparèixer malgrat que es volguessin esborrar. Encara que fingir fos un recurs, qualsevol comentari desencadenava agitacions i denúncies, de vegades sense prou fonament, però que podien costar el turment i la vida. Volent treure's molèsties del damunt, es procurava apaivagar rebomboris sorgits per desgràcies i adversitats naturals que s'atribuïen als poders malèfics. Acusant-ne algú i fent desaparèixer els suposats generadors dels problemes, es prestigiava qui tenia autoritat, fos civil o eclesiàstica. Val a dir que una o altra devien anar més o menys d'acord, i que podia intervenir-hi la Santa Inquisició. Un dels manuals que més varen influir en l'aplicació de les caceres de bruixes i els càstigs als dissidents va ser *Directorium Inquisitorium*, escrit al segle XIV pel dominic gironí Nicolau Eimeric (1320-1399). El dret civil disposava

>> *Procés d'un bruixot*, llibre de Nolasc del Molar amb tiratge restringit. Va donar a conèixer el judici a Pere Torrent a partir d'uns documents del segle XVII recuperats per Antoni Noguera.

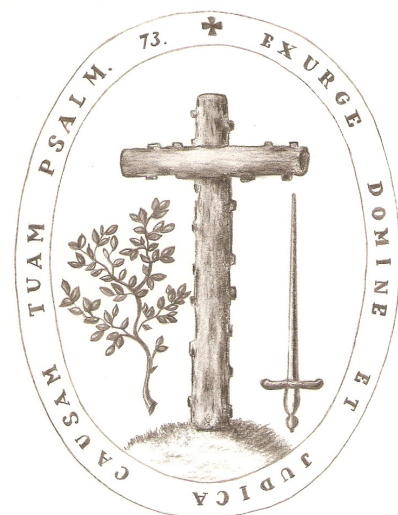

>> Edició de *Procés d'un bruixot* de l'any 1980 per l'editorial Miquel Plana. Es van publicar 365 exemplars amb el mateix text que l'original però amb un format i una mida diferents.

que ningú no havia de declarar contra si mateix, però la Inquisició obligava a fer-ho fins i tot coaccionant i enganyant els acusats.

La denúncia contra Torrent

Sembla que Joana Trias, tia de Pere Torrent, ja l'havia esmentat mentre era torturada. Considerada igualment bruixa, unes altres autoritats l'havien fet executar. Jaume Puig, l'avantpas-

>> Escut de la Santa Inquisició, que participava en els judicis per bruixeria. El judici a Pere Torrent va tenir aquesta consideració. (Autoria: DOLORS PINATELLA)

sat del metge Noguera, va ser qui presentà la denúncia per acusar Torrent. Es volien apaivagar les disputes que hi havia contra ell i altres personatges dels voltants, pels rumors que practicava «males arts». La inculpció es dirigí al batlle de la Cúria Reial de Sant Feliu de Pallerols, Joan Fàbrega, amb l'argument que feia massa temps que duraven els conflictes, i en aquest document ja s'hi escriu que Torrent

>> Edificis de Sant Feliu de Pallerols que, segons Del Molar, l'autor del llibre, podrien haver allotjat la Cúria Reial, on Torrent va declarar i va sofrir tortures. (Autoria: ERNEST COSTA)

utilitzava «art i inducció de l'esperit maligne».

En un primer moment, les autoritats van fer creure a Pere Torrent que si ratificava les acusacions procurarien alliberar-lo sense càrrecs. Després d'haver-s'hiavingut, va constatar que l'havien enredat, i no és estrany que mentre el torturaven s'encomanés a Déu, a la Mare de Déu i a tots els sants. Com es descriu més avall, el veredictes devia estar preparat, perquè hi havia una mort pel mig, tot i que no es pogué comprovar que Torrent en fos responsable.

Dimonis i llops en les acusacions

Com a conseqüència de les creences relacionades amb les conxorxes diabòliques, sorgien qüestions que llavors no era permès rebatre, com per exemple que el Maligne indicava als escollits la forma d'actuar un cop els transferia el poder infernal per esdevenir bruixes o bruixots. Això es manifestava en transformar-se: eren persones que vestien de negre o de gris i que podien adoptar l'aspecte d'un boc o cabró, com els set dimonis que eventualment les acompanyaven. I en qualsevol acció malèfica que convingués perpetrar, adqui-

rien «l'aparença de moltó o de llop» per als seus propòsits. En el cas de Torrent, es considerava que la seva llopada havia actuat en un fet real d'imputacions molt greus.

En aquella època, la fama del llop era dolenta. S'havia arribat a afirmar que

els llops no eren obra de Déu, sinó del dimoni. Malauradament, han hagut de passar moltes centúries per entendre el paper d'aquests carnívors en la cadena tròfica. Actualment, se sap que els conflictes amb els llops van començar a partir del neolític, quan els humans

>> Components d'una mateixa llopada. Quan manifesten agressió o submissió, revelen qui serà el millor per exercir la jerarquia en el grup. Així es devien comportar els llops d'en Torrent. (Autoria: LLUÍS MORERA)

es feren sedentaris i ramaders i el bestiar domesticat quedava a l'abast dels depredadors.

Diversos testimonis descrivien en Pere com un pobre noi. Per això alguns entesos han comentat que moltes imputacions eren «de manual», la qual cosa vol dir que la pressió i els turments aplicats a les víctimes del tribunal de la Inquisició aconseguien el propòsit dels instigadors de fer-les assentir, ja exhaustes. El mateix Nolasc del Molar fa diverses reflexions en relació amb totes aquestes suposades evidències, i alguna de molt dura com ara: «Gairebé totes les acusacions —si n'excloem les de dissolució, i encara *cum grano salis*— participen de la imbecilitat. Si, per exemple, bruixes i bruixots s'atribueixen navegació aèria, i l'honorable tribunal s'ho empassa tan tranquil·lament, o millor dit, amb escàndol, cal pensar que és la sindèresi la que ha emprès verament el vol i s'ha volatilitzat en dues parts». *Sindèresi* significa 'la capacitat pròpia per jutjar amb rectitud'.

D'un dels interrogatoris, en què Pere Torrent va ser sotmès al terrible turment de la cordella, es coneixen un seguit de frases reveladores: «Ninguna persona m'aconsellà de destornar-me [desdir-me'n] del que havia dit; sinó que pensí que, si me'n destornava, no em turmentarien, ni em porien fer res, sinó que em traurien de treballs. I així ara dic que tot lo que ab dita deposició que fiu a 29 de juliol, diguí destornant-me del que ab les altres deposicions havia depositat, era contra la veritat, i que ho feia per persuadir-me que, destornant-me, no patiria».

Acusat de llobater i bruixot

Convé ressaltar que la primera causa en la condemna contra Torrent era la possessió de llops, i tampoc no es pot passar per alt que l'acusessin de llobater o que la gent l'hi considerés. Així el definia Gaspar Pallarols, un testimoni de càrrec: «que amb algun mal art diabòlic amena i fa venir i anar llops i guilles, i que fa lo que vol i de la manera que vol». Dels anomenats *llobaters*, *llopaters*, *amansidors*, *encortadors*, *menadors*, *amenadors*, *ensalmadors* o *salmaires de llops*, n'hi hauria per omplir més pàgines. Se'ls atribuïen les capacitats esmentades i bona part de la gent els temia, de manera que preferia pagar-los aconduptes. Qualsevol escomesa al bestiar era suficient per creure que

>> La masia del Fontanil, a Cogolls, on Pere Torrent feia de porquerol.

(Font: FAMÍLIA ARNAU GRABULOSA)

aquells diners anuals que els donaven eren útils. Per contra, Pere Torrent no cobrava res ni s'assemblava a aquests personatges. Fins i tot consta que havia pagat 8 lliures a un tal Nicolau Llapart (pagès de la mateixa parròquia, a qui Pere tenia motius per reclamar per haver-li matat un dels seus llops) per rescabalar-lo de la mort d'una euga, un matxo, un rossí «i alguns 17 nodrissos o porcells» a causa d'aquests carnívors. Encara que Torrent estigués convençut que els responsables dels atacs eren altres llops i no els seus, ho va acceptar per por a una acusació i va demanar a Llapart que fos discret. Argumentava que per poder pagar a tothom els danys causats per aquests animals salvatges no tenia prou béns. Del Molar, al llibre, arriba a dir que l'acusat semblava respondre al perfil d'«un home ben vulgarot». En canvi, quan es llegeixen les seves declaracions durant el judici, fa la sensació que retorça i fa plausible el relat de la Inquisició. Hi ha qui creu que molts dels escrits que han quedat d'aquests judicis són el resultat d'allò que el tribunal volia sentir i poc més.

En les primeres declaracions, el presumpte bruixot explicava que tenia llops només perquè li agradaven, i això ja s'interpretava com una extravagància o anomalia en aquelles mentalitats del segle XVII. A la pregunta de com els havia aconseguit, l'explicació que donava mereixeria una ressenya per-

què també hi embolicava el dimoni. Va passar quan en Pere Cufí tenia quinze o setze anys. Havia après a tocar el flabioli i el tamborí i treballava pasturant porcs en el mas del Fontanil, al poblet de Cogolls, avui pertanyent al municipi de les Planes d'Hostoles. Ho podria haver explicat d'una manera ben senzilla, però a les declaracions s'hi llegeix que «lo dimoni me siulà a l'orella i me posà a la imaginació que jo en trauria molt pler, que després d'ésser nodrits, me seguirien com uns cans allí on jo voldria. I així los trobí; i los fiu en una barraqueta en lo mateix bosc, ab una pareteta que hi fiu. I los aportava llet i carn de bestiar dolent, que es moria. I quan los haguí nodrits, dits llops me seguien per allí on jo anava, que eren amistançats ab mi; i, aclamant-los m'eixien; i d'ordinari, revenien cerca de les cases on jo estava».

D'aquí es pot deduir que, un cop ja establerta la llopada, els animals es varen acostumar a la seva presència i que fins a cert punt el varen acceptar. Havien après a identificar el seu clam i hi acudien, encara que no consta si en Pere els apel·lava cridant o amb altres sons. Tampoc no es podia assegurar que en aquest grup no s'hi haguessin incorporat llops absolutament salvatges i que això hagués motivat canvis de comportament en la llopada.

La casa del Fontanil encara ara es conserva bé i s'hi pot llegir la primitiva

inscripció d'aquest nom en una de les pedres antigues. Els atractius de l'entorn són notables, i els racons, amb les coves i avencs dels voltants, són perfectes per fer recular la imaginació tot rememorant la història del bruixot. Aquí, el jove Pere Torrent hi devia espoliar aquells llobatons nascuts a prop.

Hi ha edificacions adjacents, àmplies. Algunes serveixen per acollir turisme rural. El Fontanil comercialment l'anomenen Ca l'Arnau, perquè Francesc Arnau, fill dels propietaris actuals, va ser porter de futbol del primer equip del Barça i després del Màlaga.

La mort del sabater de les Planes

Durant els interrogatoris, una de les acusacions greus contra Pere Torrent va aflorar en preguntar-se-li per Lleonard Hilari, un sabater de les Planes d'Hostoles. Per resposta afirmà: «Ell mai me volia solar unes sabates; i per ço, li diguí que el faria traspasar per un llop. Lo llop s'anomenava carrua, i jo li deia això per riure». El verb *traspasar* llavors equivalia a 'matar'. Podien ser fanfarronades, però la fatalitat d'aquell pobre sabater mossegat i mort per un llop succeí de debò. Tant si l'atac

corresponia a un d'aquests carnívors de Torrent com no, la desgràcia sí que era certa, malgrat que ell inculpés algun altre dels llops salvatges. Tot es girava en contra seva. A cada pregunta relacionada amb la inspiració diabòlica, el noi hi anava afegint més detalls, esmentava molta gent coneguda i així creixia l'embolic. Devia pensar que li aniria a favor per al veredict final, però fou a l'inrevés, i quan va discernir que les possibilitats de sortir-se'n eren nul·les, va negar les inculpacions i va disculpar els qui abans havia acusat. Tot plegat era el resultat del turment i les astúcies dels acusadors.

Torrent havia posat nom als vuit llops «com el dimoni em feia dir», segons consta escrit. Els identificava així: «el Vermell, que era el capità, en Carrua, na Espardenya, en Gruanya, en Grea, en Poca-llàstima, en Burbó i en Sargent». D'aquests, després que Llapart n'hi va matar un, en van quedar set, un detall cabalístic per recordar.

Els noms eren incògnites per al frare del Molar, que comenta que d'«aquests sobrenoms o motius, per als que apareixen obscurs no hem pogut trobar

cap explicació que ens satisfés en les nostres perquisicions» i hi afegeix que «amb tot, no podem menys de remarcar la clara ironia que s'amaga en el sobrenom donat al llop o dimoni que és "en poca llàstima"». Pel que fa a l'habilitat de Pere Cufí d'ensinistrar llobatons amb èxit, no hi ha detalls per saber des de quan ho feia. Es pot deduir que, en arribar els llops a l'edat adulta, el més probable és que el Vermell s'hagués imposat a la resta de la llopada. Per això en Torrent l'anomenava «el capità». Amb aquest llop devia procurar una atenció especial si no hi volia prendre mal, atès que era dominant, juntament amb l'Espardenya, que completava la parella reproductora. Insisteixo sobre el detall de desconèixer quant feia que tenia els llops, ja que seria agosarat suposar-ho amb més hipòtesis, com si la resta fossin germans subordinats. Podria haver-se esdevingut que en aquella llopada s'hagués acceptat algun altre llop que vagués pels voltants. Potser s'havien quedat amb Pere Torrent per acomodar-se a l'alimentació segura. Hi havia tingut prou traça l'«amo» Torrent? En aquella època el llop campava força

>> Les formacions de travertí als entorns de Cogolls, que facilitaven que les llobes trobessin amagatalls per criar. Torrent hi espolià els seus llobatons. (Autoria: ERNEST COSTA)

>> *Rajoles del Fontanil (Cogolls). S'anomenen dents de llop i devien tenir connotacions esotèriques, per allunyar adversitats i propiciar el benestar. Es pintaven amb calç manualment. (Autoria: ERNEST COSTA)*

per tot Catalunya i sovint s'escapolia de les batudes, els paranys i els verins.

Ana María García, la Lobera

Vint-i-nou anys després de la mort de Torrent, un altre cas d'una certa similitud en els annals de la Inquisició va ser el de l'asturiana Ana María García, anomenada *la Lobera*. L'il·lustre Julio Caro Baroja considerava interessant que la noia tingués aquesta *licantroflia* o passió pels llops.

L'escriptor i polític Juan Luis Rodríguez-Vigil Rubio va tractar bé aquesta història en el seu llibre *Brujas, lobos e Inquisición. El proceso de Ana María García, la Lobera* (1996). Per ell sabem que Ana María García nasqué quatre anys més tard d'haver estat executat Torrent. Al cap de poc es va quedar òrfena. Era la petita dels germans i va ser testimoni de com els germans abandonaven el pare malalt al bosc i de com es desentenien també després d'ella. Es va llogar com a pastora amb uns parents. Als sis anys els atalaiava el bestiar, i sembla que s'hauria familiaritzat amb alguns llobatons jugant-hi, tot acostant-se a una lloba condescendent. Als catorze anys la noia quedà embarassada d'un parent. Gràcies als coneixements que li va transmetre Catalina González, una autèntica bruixa que l'aconsellava, va tirar endavant venent bolets i plantes remeieres. Se suposa que aquesta dona també la va

>> *Exorcismes contra els dimonis i les seves obres en un llibre del 1675, uns cinquanta anys després dels fets contra Torrent.*

(Font: ARXIU COMARCAL DEL PLA DE L'ESTANY. FONS CASA MISSIÓ.)

ensenyar a tractar amb els llops i amb el dimoni. Ana María, acompanyada, com Torrent, de set llops, es dedicava a oferir remeis, medicaments i consells a la gent de pagès. Durant tres anys va seguir els pastors transhumants per arribar allà on hi hagués gent i compradors. La presència dels seus llops, a qui cridava xiulant, es diu que protegia el bestiar d'altres atacs i això agradava als pastors. S'amistançà amb un d'ells, i en aquell flux que generava la transhumància a la circumscripció de l'Honrado Concejo de la Mesta hi estava bé, fins que va ser capturada pel Santo Oficio de Toledo. La seva vida no sotmesa a les normes la va portar a la presó per uns mesos. Amb l'ajuda d'un advocat es va defensar hàbilment de les acusacions i va negar ser una bruixa, amb arguments fermes i també valent-se de la pròpia dissort al llarg de la seva vida. Així, el tribunal i la clerecia, que devien ser prou bona gent, segons

dedueix l'autor del llibre esmentat, finalment la varen indultar i ni tan sols l'obligaren a renunciar a la fe cristiana, com solien exigir els inquisidors.

Per aquelles èpoques obscures que ara ens horroritzen, es fa necessari preguntar-se quanta sang es devia vessar a Europa i es fa difícil destriar qui en devien ser realment els responsables més bons o menys dolents. Pel que respecta al llop com a espècie, es va continuar considerant com a sobrer i era caçat o emmetzinat. Encara en l'actualitat, i malgrat que en tenim millors coneixements i més cultura, no s'han resolt alguns d'aquests conflictes que pot generar el *Canis lupus*, tot i que hi treballen bons experts convençuts que s'aconseguirà.

Nota: Volem agrair als amics de la família Arnau Grabulosa, de Fontanil (Cogolls), la seva proverbial amabilitat i paciència.

